

DÉL TIROL AUTONÓMIÁJA....

Könyv jelent meg a dél-tiroli robbantások politikai következményeiről
Magyar Nemzet 2006. augusztus 5. (26. oldal)

Piros-fehér szikla **Kaszás Péter**

Egyedülálló könyv jelent meg néhány hete a német nyelvterületen, amelyben dél-tiroli aktivisták számolnak be letartóztatásuk és börtönbeli megkínózásuk történetéről. A Kiolthatalanul című kötet szerzője, Martin Unterkircher két kérdésre keresi a választ: milyen lélektani hatásai voltak a dél-tiroli merényleteknek az olasz és a nemzetközi politikára? Vajon Olaszország a merényletek nélkül is tárgyalóasztalhoz ült volna-e, vagy inkább folytatta volna addigi kisebbségellenes politikáját?

A történész-pszichológus végzettségű Unterkircher könyvében (Unauslöschlich... Studienverlag Bozen, 2006) a történész alaposságával és a pszichológus higgadtságával tekinti át Dél-Tirol XX. századi történelmét, történelmi-politikai keretek közé helyezi az autonómiatörekvések radikalizálódását, a merényletek megjelenését, majd interjút közöl öt egykori dél-tiroli aktivistával, akik részt vettek a merényletek szervezésében és kivitelezésében, végül pedig összegezi tapasztalatait, megfigyeléseit.

A kilencvenhét százalékban osztrákok által lakott Dél-Tirolt az első világháborút követően csatolták Ausztriától Olaszországhoz. Az államhatárok megváltozása súlyos megpróbáltatást és szenvedést hozott a tartomány lakossága számára, amely néhány évvel később, a fasizmus hatalomra kerülésével érte el csúcspontját.

Beszüntették a német nyelvű oktatást, elbocsátották a német anyanyelvű tanárokat, hivatalnokokat, a helyükre olaszokat hozták. A Tirol név használatát betiltották, és ugyancsak tilos volt használni az osztrákok lakta települések eredeti német elnevezését. A német családneveket olaszra változtatták, és 1927-től még a sírfeliratokat sem lehetett németül írni. A német nyelvű lapokat cenzúrázták. Az osztrák parasztokat megpróbálták tönkretenni, és – különösen a bozeni (bolsanói) ipari zóna kiépítése idején – ezrével telepítették be az olaszokat a régióba.

Hitler és Mussolini választás elé állította Dél-Tirol német ajkú lakosságát: maradjanak olasz területén, és vessék alá magukat az olaszosításnak, vagy kérjenek német állampolgárságot, és hagyják el Dél-Tirolt. Birodalmi állampolgárságot az akkor 250 ezres dél-tiroli osztrák népesség 86 százaléka kért, ám csak 75 ezren vándoroltak ki Németországba.

Az olaszosítási politika a háború után is folytatódott, s ennek egyik legfőbb eszköze az iparosítás és a vele együtt járó lakásprogramok megvalósítása volt. A tartományban csupán 1945 és 1955 között 4100 új lakást adtak át, s a tulajdonosok 95 százaléka olasz volt. Egy 1957-es felmérés szerint Dél-Tirol olasz lakosságának 52 százaléka közalkalmazottként dolgozott, és ők tették ki az összes dél-tiroli közalkalmazott 93 százalékát. A betelepítési hullám végére, 1961-re Dél-Tirol lakosságának egyharmada már olasz volt.

Osztrák–olasz kétoldalú szerződés nyomán 1947-ben megszületett az első autonómiastatútum. Csakhogy Dél-Tirol egy közigazgatási egységet alkotott a tisztán olaszok által lakott Trentinóval, így az osztrákok ismét kisebbségbe kerültek, és az önrendelkezés továbbra is illúzió maradt. (Hasonló berendezkedésű területi autonómiát kapott ebben az időben az olasz kormánytól a francia többségű Aostavölgy is, amely – szemben Dél-Tirol később elért autonómiájával – nem volt képes feltartóztatni az asszimilációt.)

Negyvenöt májusában megalakult az osztrákok kisebbségpolitikai érdekvédelmi szervezete, a Dél-tiroli Néppárt. A néppárt hosszú éveken át kereste a megegyezést az olasz politikával. Azonban 1957-ben, amikor Silvius Magnago lett a párt elnöke – aki egészen 1989-ig, hetvenöt éves koráig vezette a szervezetet –, a néppárt politikájában új irányvonal kezdődött. Azt követően, hogy Róma bejelentette 5000 újabb lakás felépítését, a Dél-tiroli Néppárt Bozenben 35 ezer fő részvételével tartott tüntetést az autonómiáért. Néhány héttel később, amikor világossá vált, hogy az olasz kormány nem áll el az etnikai arányok erőszakos megváltoztatását célzó lakásprogramjának folytatásától, a néppárt kilépett a tartományi kormányból. Az osztrákok feladták a kis lépések taktikáját, nem tekintették többé olasz belügynek Dél-Tirol autonómiájának kérdését, és elhatározták, hogy anyaországuk bevonásával nemzetközi szintre viszik ki Dél-Tirol ügyét. Ausztria eleinte tárgyalásokat kezdeményezett az olasz féllel, de miután kiderült, hogy Róma nem érdekelt ezek eredményességében, Bruno Kreisky, az osztrák szociáldemokraták külügyminisztere az ENSZ-hez fordult segítségért.

Bár kezdetben erőteljesen, de tiltakozni kezdtek a dél-tiroli civilek is. Mivel az olaszok rossz hegymászók voltak, az osztrákok sokszor az Alpok szikláira festették fel a piros-fehér tiroli zászlót. Gyakran ugyanilyenre festették a templomok tornyait is. A viszonyokat jól jellemzi, hogy az ötvenes években 12, illetve 16 hónapra csuktak le két osztrák fiataalt, mert egy pajta falára Dél-Tirol önrendelkezését követelő feliratot mázoltak. Egy asszonyt pedig azért ítélték el, mert ablakpárkányát – az osztrák nemzeti lobogó nyomán – piros-fehér-pirosra festette. Az ellenállás az ötvenes évek második felétől radikalizálódott. Ennek közvetlen kiváltó oka a „pfunderi perként” elhíresült eset. Pfunder községben 1956 augusztusában holtan találtak egy olasz pénzügyi ellenőrt. Bár a rendőrségnek nem voltak bizonyítékai, megtorlásul tizennégy osztrák fiataalt tartóztattak le, és közülük hetet – miután arra kényszerítették őket, hogy írják alá a beismerő vallomást – 11 és 24 év közötti börtönbüntetésre ítélték. Az eset felháborodást váltott ki a dél-tiroli lakosság körében.

Néhány hónappal később, még 1956-ban megalakult a civil ellenállás radikális szervezete, a Dél-tiroli Felszabadítási Bizottság. Vezetője Sepp Kerschbaumer, a Dél-tiroli Néppárt egyik helyi szervezetének elnöke lett. Pártja lanyha politikája elleni tiltakozása jeléül azonban csakhamar feladta tisztségét, éhségsztrájkba kezdett, amikor pedig letartóztatták és börtönbe zárták, zárkájának falára a tiroli zászlót festette.

A Dél-tiroli Felszabadítási Bizottságnak 1961-ben már 200 tagja volt. A szervezet kezdetben kisebb akciókat hajtott végre: felrobbantotta a fasiszta olaszosítási politika atyjának tartott Ettore Tolomei sírját, Mussolini egyik Dél-Tirolban elhelyezett szobrát. A robbantások kedvelt célpontjai közé tartoztak az olaszok számára épülő –

még lakók nélküli – bérházak is.

Míg Dél-Tirolban elsősorban egyszerű emberek, parasztok vettek részt az akciókban, ausztriai részről egyre meghatározóbb lett az értelmiségiek támogatása. Fritz Molden, a legnagyobb osztrák sajtóbirodalom tulajdonosa, illetve Gerd Bacher, a bécsi Express főszerkesztője pénzt és robbanóanyagot ígért az aktivistáknak. Többnyire autóban mintegy három-négy tonna robbanóanyagot, valamint gyújtó- és időzítő szerkezetet csempészték Ausztriából Dél-Tirolba 1959 és 1961 között. Az aktivisták kiképzése Ausztriában, illetve Németországban, a Boden-tó partján folyt. Hogy felhívja a világ figyelmét a dél-tiroli kisebbségek sorsára, a felszabadítási bizottság nagyobb akció kivitelezése mellett döntött. A Feuernacht („a tűz éjszakája”) néven elhíresült merényletsorozatot 1961. június 11. éjszakáján hajtották végre. A mintegy 40 robbantás elsősorban magas feszültségű villamos vezetékek tartóoszlopai és erőművek berendezései ellen irányult. Hatására Olaszország északi része teljes sötétségbe borult (emberéletben nem esett kár).

A római kormány azonnal jelentős rendőrségi és katonai erőket vezényelt Dél-Tirolba. A feszült hangulat rendőri túlkapásokhoz vezetett, több ártatlan dél-tirolit lelőttek, a Dolomiten című német nyelvű napilap főszerkesztőjét pedig hamis információk terjesztése miatt húsz napra bezárták. Bár az időzítő szerkezeteknek köszönhetően az elkövetők biztos alibivel rendelkeztek a robbanások időpontjában, összesen csaknem 150 dél-tirolit tartóztattak le, s csupán néhány aktivistának sikerült Ausztriába menekülnie.

Utólag a hozzátartozók által kicsempészett levelekből ismerte meg a közvélemény, milyen sors várt a letartóztatottakra a börtönben. A legtöbben napokon át nem kaptak enni-inni. Volt, akit arra kényszerítettek, hogy 20 órán át magasba tartott kézzel álljon. Egyeseknek súlyt akasztottak heréjükre, míg másoknak harapófogóval tépték ki a szeméremszőrzetét. De akadtak olyanok is, akiknek halogénlámpával világítottak a szemébe, és napokon át nem hagyták aludni. A folyamatos bántalmazás, verés, rugdosás következtében a legtöbben elvesztették eszméletüket. A kínzások következtében 1961 novemberében meghalt az első rab. Másnap Bruno Kreisky ismét az ENSZ-hez fordult.

Miután életét veszttette a második fogoly, egy ötgyermekes családapa is, 1962 januárjában a fogvatartottak egy része éhségsztrájkba kezdett, hogy így követelje ki fogva tartásuk körülményeinek kivizsgálását. A letartóztatottak hozzátartozói közben kétségbeesett felhívással fordultak a közvéleményhez. Hogy az olasz politika hogyan viszonyult a nemzetközi méretűre nőtt tiltakozáshoz, jól jelzi, hogy bár a külföld nyomására néhány tisztet elbocsátottak, Rómában „példás kötelességteljesítés” miatt több rendőr is állami kitüntetésben részesült.

Az összesen 95 robbantás ügyében 1964-ben Milánóban kezdődtek el a perek. Huszonhét bebörtönzöttet felmentettek, negyvenhatot – az immár három éve(!) tartó fogva tartást követően – szabadon engedtek, míg huszonnégy aktivistát szabadságvesztésre ítélték. Miközben a szabadon engedetteket otthonukban ünnepelték, Sepp Kerschbaumerre, az aktivisták vezetőjére és társaira 11–16 év börtönbüntetést szabtak ki. A szívbeteg Kerschbaumer 1964-ben infarktust kapott, és cellájában meghalt. Temetésén St. Paulsban 20 ezren vettek részt. Halálának napján – december 8-án – azóta minden évben megemlékezéseket tartanak Dél-Tirol-szerte: népviseletet öltenek, misén vesznek részt, majd ellátogatnak sírjához.

A Feuernacht azonban fordulópontra jelentett a politikában is. Még 1961-ben, néhány héttel a merényletek után megalakult az úgynevezett tizenkilences bizottság – tizenegy olasz, hét dél-tiroli osztrák és egy ladin részvételével –, hogy a helyzet megoldásának lehetőségeit kutassa. A robbantások azonban folytatódtak. Ám most túlnyomórészt nem dél-tiroliak, hanem osztrák és német szélsőjobboldali aktivisták hajtották végre őket. Merényletekre most már nemcsak Dél-Tirolban, hanem Ausztriában és Olaszország más részein is sor került. Molotov-koktélt hajítottak vasútállomásokra, utakat és vasutakat robbantottak fel, és akcióik egyre gyakrabban követeltek emberéletet is. A merényletek következtében csupán 1965 és 1967 között tizennégy olasz és egy dél-tiroli veszítette életét.

Miközben a Feuernacht és a dél-tiroli aktivisták korábbi merényletei tulajdonképpen beleillettek a politika koncepciójába, hiszen tárgyalóasztalhoz kényszerítették az olaszokat, az újabb merényletek kifejezetten hátráltatták a tárgyalásokat, és nehezítették a megegyezést. Az olasz belügy ezt felismerve ügynököket küldött a merénylők közé, hogy akadályozzák a tárgyalásokat sikeres kimenetelét, illetve hogy ártalmatlanítsák a még szervezkedő „valódi” dél-tiroli aktivistákat. Így például egy Christian Kerbler nevű olasz titkos ügynök 1964-ben lelőtte a Feuernacht egyik Ausztriába menekült elkövetőjét.

A történet további része közismert: tizenegy év egyeztetés után, 1972-ben elfogadták a második autonómiastatútumot. Ma Dél-Tirolban minden állami és önkormányzati alkalmazott számára kötelező mind a német, mind az olasz nyelv ismerete. A gyermekek már az iskolapadban tanulni kezdik egymást nyelvért. A kulturális támogatásokat, a munkahelyeket és a lakásokat minden településen az ott élő népcsoportok arányában osztják el. Míg számos kisebbség esetében nagy problémát jelent az asszimiláció, a dél-tiroli németek lélekszáma folyamatosan nő. A tartomány időközben Európa egyik leggazdagabb régiója lett, az autonómia sikerének titkait pedig a világ számos pontján elemzik.

Hogy mindebben milyen szerepük volt a merényleteknek, azt sokan vitatják. Martin Unterkircher ezzel kapcsolatban idézi a könyvben megszólaló egyik aktivista, Josef Fontana véleményét. A korábban szobafestőként dolgozó Fontana, aki nyolcéves börtönbüntetését követően az innsbrucki egyetem történelem szakán szerzett diplomát, majd a Dél-tiroli Kulturális Intézet munkatársa lett, hét pontban összegezi álláspontját a merényletek hatásaival kapcsolatban.

Fontana szerint a merényletek

- **gátat szabtak az olasz asszimilációs törekvéseknek;**
- **felhívták a világ figyelmét Dél-Tirol ügyére;**
- **Olaszországot rábírták a tárgyalásokra és a megegyezésre;**
- **a milánói perek és a fogva tartás körülményei elgondolkoztatták az olasz nyilvánosságot;**
- **megmutatták, hogy egy kisebbség is képes visszaütni;**
- **hozzájárultak az autonómia eléréséhez és kiépítéséhez;**
- **a tudomány érdeklődését a kisebbségi kérdések felé fordították.**

Nem vitás, hogy Fontana túlzottan nagy jelentőséget tulajdonít saját tevékenységüknek – a robbantásoknak és a gyilkosságoknak –, s ezzel egyidejűleg messze lebecsüli az osztrák és az olasz diplomácia, valamint az ENSZ erőfeszítéseit. Dél-Tirol ügyét ugyanis több szinten, párhuzamosan zajló politikai folyamatok

eredményeképpen rendezték. Talán szerepet játszottak a merényletek is, ám hogy ezek inkább segítették vagy hátráltatták a megegyezést, eldönteni több évtized távlatából sem lehet. Egy biztos: erkölcsi elítélésük nem lehet kérdéses. Martin Unterkircher könyve ettől függetlenül nemcsak érdekes olvasmány, hanem úttörő kezdeményezés is abban a tekintetben, hogy évtizedeken át tabuként kezelt kérdésekre keresi a választ.

Kiadja a Nemzet Lap és Könyvkiadó Kft. © 2001